

УДК 37.035.9

*Бояринцев О.,
викладач,
Глухівський національний
педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У США: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналізується досвід патріотичного виховання у США в його значенні для українського суспільства; автором обґрунтовано ряд умов ефективного застосування позитивного американського досвіду патріотичного виховання в Україні: відбір базових ідей; адаптація ідей до специфіки України; звернення від теорії до практики у вихованні патріотизму; чітка організація патріотичного виховання в партнерстві держави, школи, громади, релігійних організацій, приватного сектора.

***Ключові слова:** людина, культура, виховання, освіта, демократія, патріотизм.*

Анализируется опыт патриотического воспитания в США в его значении для украинского общества; автором обосновано ряд условий эффективного применения положительного американского опыта патриотического воспитания в Украине: отбор базовых идей; адаптация идей специфике Украины; обращение от теории к практике в воспитании патриотизма; четкая организация патриотического воспитания в партнерстве государства, школы, общины, религиозных организаций, частного сектора.

***Ключевые слова:** человек, культура, воспитание, образование, демократия, патриотизм.*

The experience of patriotic education in the United States in its importance for the Ukrainian society, the author has established a number of conditions for the effective use of positive American experience of patriotic education in Ukraine: the selection of basic ideas, adapting ideas specifics of Ukraine; appeal from theory to practice in the education of patriotism, the precise organization of patriotic education in partnership between the state, schools, communities, religious organizations, the private sector.

Keywords: *people, culture, upbringing, education, democracy, patriotism.*

Система освіти в Україні переживає черговий етап модернізації, яка безпосередньо пов'язана з демократичними перетвореннями, що відбуваються в суспільстві, з проведенням в державі соціально-економічних реформ, глобальними освітніми процесами, наприклад, з виконанням рішень Болонської угоди. Передбачається, що демократичний розвиток суспільства підвищить громадянську активність населення, сформує систему моральних ціннісних уподобань і життєвих орієнтирів молоді на ґрунті патріотизму [1].

Патріотичне виховання молоді являє собою цілеспрямовану роботу, що поєднує в собі елементи політичного, правового та морального виховання, і покликане розширювати необхідні знання, формувати відносини, розвивати вміння і навички життя в демократичному суспільстві на основі принципів поваги прав людини, толерантності, культури, відданості Вітчизні. Однак, як показують численні дослідження, серед української молоді зростає число політично індивідуальних людей, що цікавляться лише вирішенням питань економічної вигоди, байдужих до проблем соціуму і країни в цілому. У той час частина молодих людей, хоча і невелика, проявляє націонал-соціалістичні, націоналістичні погляди, спрямовані на дестабілізацію існуючого порядку в країні, порушує закони. Саме тому актуалізується потреба вивчення досвіду патріотичного виховання країн, які вже мають, на відміну від України, досвід демократичних перетворень, зокрема й у освіті.

Насамперед, це Сполучені Штати Америки – світовий лідер, багатонаціональна країна з демократичними традиціями, де накопичений цікавий багаторічний досвід патріотичного виховання молоді. Другою країною, досвід якої ми плануємо розглянути є Франція – один із лідерів об'єднаної Європи, співзасновник ЄС, країна з концептуальним підходом по патріотичного виховання своєї молоді, яка рішуче та ефективно захищає свої національні інтереси. Вибір третьої країни

також не випадковий. Це Китай – один зі світових лідерів, який останнім часом демонструє не тільки виключні економічні успіхи, але й активно пропагує переваги власної культури та національного виховання, ключовим елементом якого є патріотичне виховання. Америка, Європа і Азія – ось що представляють, по суті, ці країни і відмовитися від розгляду будь-якої з них означало б свідомо редукувати наше дослідження, збіднити його.

Враховуючи нові соціально-політичні реалії та процеси глобалізації, які ініціюють докорінне оновлення змісту і методів патріотичного виховання в сучасній Україні, необхідно звернутися до аналізу й осмислення досягнень зазначених країн у цьому напрямі.

Розпочнемо з досвіду США, де наразі також відбувається інтенсивний пошук наукових підходів до оновлення сформованої системи патріотичного виховання. Це є наслідком зростання аполітичності виразної частини американської молоді, збільшення числа проблем молодіжної злочинності.

Адміністрація президента Д. Буша ще в 2001 р. прийняла ряд урядових документів, зокрема закон “Жодної дитини, залишеної без уваги” (No Child Left Behind), які спрямовані на модернізацію освіти в країні [192]. Адміністрація президента Б. Обами підтвердила загальну спрямованість змін, але суттєво їх доопрацювала в напрямі посилення патріотичної складової виховання [183]. Тому видається цікавим і необхідним порівняти вектори наукових досліджень і досягнуті результати патріотичного виховання у США та інших країнах, з метою виокремлення інновацій, які можуть бути корисними і в Україні.

Зміст і методи патріотичного виховання учнів у США визначаються змістом і методами тих дисциплін, які вони вивчають. Американські учні шкіл освоюють історію, географію, економіку, політологію, антропологію і психологію. Головна мета цих дисциплін – виховати справжніх громадян країни – є і провідною метою всієї системи американського державного устрою. Патріотичне виховання здійснюється у всіх типах навчальних закладів США, починаючи зі школи і закінчуючи університетами. У школі воно навіть має пріоритет над академічною підготовкою.

В історії соціально-політичного розвитку американського суспільства виділяється ряд етапів. Американська соціальна політика з часів громадянської війни до нашого часу ділиться на кілька історичних ер, які за змістом відносяться або до ліберального крила (Прогресивна ера (Progressive Era) (1901–1919); Новий курс (The New Deal) (1931–1947); Чесний курс (The Fair Deal) (1947–1952); Велике суспільство (The Great Society) (1960–1968)), або до консервативного крила (Консервативне

правління (Conservative Rule) (1868–1901); Республіканське правління (Republican Restoration) (1919–1931); Ера Ейзенхауера (The Eisenhower Era) (1952–1960); Ера Рейгана (The Reagon Era) (1980–1992)). Є й проміжні ери – Ера Нарцисизму (1968–1980) та Ера Клінтона (1993–2000). І хоча кожен з цих періодів мав свою специфіку, проте є й ряд спільних рис, однією з яких виступає пильний інтерес до патріотизму громадян США і до патріотичного виховання молоді, зокрема.

Сучасні ідеї про вивчення суспільствознавчих дисциплін у середній школі США беруть свій початок у державних доповідях про середню освіту, написаних на початку ХХ ст. (Прогресивна ера. Республіканське правління). У доповіді Комісії з суспільствознавства, створеної урядом, було рекомендовано ввести дисципліну “суспільствознавство” в усі публічні школи. Мета цього курсу – розвиток аналітичних здібностей студентів і підготовка їх до активної участі у вирішенні суспільних проблем після закінчення школи. Пропозиції Комісії викликали запеклі суперечки серед педагогів: одні з них вважали, що школи повинні більше уваги приділяти економіці, інші – соціології або психології. У 1921 р. для роботи з педагогами з даних проблем створюється незалежна неурядова професійна організація – Національна рада з суспільствознавства (The National Council for the Social Studies) [194].

Запуск Радянським Союзом у 1957 р. штучного супутника Землі зробив величезний вплив на розвиток освіти в США (Ера “Велике суспільство”). Перш за все це призвело до радикальної переоцінки рівня американської науки та якості наукової освіти. Проте, головним рушієм змін були саме патріотичні переконання.

Експерти розробили рекомендації з усіх предметів, у тому числі і з суспільствознавства. Були введені нові предмети, такі як економіка, політологія, психологія і правознавство. У всіх школах випускники повинні були пройти курс суспільствознавства, який включав в себе 1 або 2 роки вивчення історії США. Одним з нових предметів став курс “Людина як предмет дослідження” (Man A Course of Study – MACOS), в якому автори намагалися об’єднати суть суспільної науки з передовими педагогічними теоріями [190]. MACOS представляв учням матеріал з первинних джерел, змушуючи їх досліджувати цю емпіричну інформацію і простежувати взаємини між навколишнім середовищем і культурою народу, пристосуватися до неї. Учні збирали і оцінювали інформацію, висували і перевіряли свої теорії і вчилися робити власні висновки. Педагогічна підготовка була невід’ємною частиною цього проекту. Змінилися і методи викладання. Влада заохочувала інновації вчителів у цьому плані.

Починаючи з середини 60-х років ХХ в. політичний рух на захист громадянських прав зажадав від уряду припинити дискримінацію американців африканського походження. Настав час, коли в школах були змушені визнати існуючі розбіжності в суспільстві. Це було досягнуто шляхом введення додаткових “міні-курсів” з метою надання учням і їх батькам вибору в тому, що вони хотіли б вивчати. Курси присвячувалися інтенсивному вивченню якої-небудь сучасної проблеми, наприклад, проблеми афро-американців, виховання здорового способу життя, статевого виховання, геноциду та Голокосту чи радянсько-американських відносин.

Послідовність суспільствознавчих предметів, розроблена в 1920-х роках, залишалася практично незмінною до 70-х років ХХ ст. Дана модель була широко поширена, але це не означало, що існував єдиний навчальний план. У США ніколи не було єдиного федерального навчального плану. Кожен з 50 штатів розробляє власний шкільний навчальний план. Проте наразі більшість педагогів і дослідників згодні з тим, що можна говорити про загальний навчальний план багатьох державних шкіл, хоча предмети з однією і тією ж назвою можуть значно різнитися за змістом і методами викладання.

На початку 80-х років ХХ ст. (Ера Рейгана) робиться спроба підняти рівень освіти в середніх школах. Федеральний уряд фінансує розробку державних стандартів за трьома суспільствознавчими дисциплінами: історія, географія та громадянська освіта. Ці стандарти визначали необхідний рівень знань і умінь випускників.

У 90-ті роки ХХ ст. (Ера Клінтона) в американському суспільстві зростає занепокоєння з приводу недостатньої патріотичності та пасивності молоді в політиці і суспільному житті щодо порушення правових та етичних норм деякими молодими людьми. Опубліковані на початку 90-х років стандарти з історії США, світової історії, географії та суспільствознавства викликали хвилю критики на свою адресу. Більшість педагогів критикували стандарти з американської та світової історії за те, що вони вимагали від учнів знання занадто великої кількості фактів. Розвитку ж умінь логічно міркувати, знайти й оцінити інформацію приділялася менша увага.

Нині ключовим підходом, що дозволяє визначити особливості сучасної модернізації патріотичного виховання в США, є компетентнісний підхід. Цей підхід широко застосовується в теорії та практиці патріотичного виховання США. Компетентність розуміється як конкретні, добре закріплені знання, вміння, навички, необхідні для ефективної діяльності в обраній галузі. Іншим важливим підходом до патріотичного

виховання є реалізація принципу зв'язку поколінь, що є суттєвою складовою частиною освіти учнів у США.

Можна виділити три групи методів, які використовуються в США при організації патріотичного виховання:

- 1) на аудиторних заняттях;
- 2) при оцінці знань на аудиторних заняттях;
- 3) при організації освіти та оцінки на польовій практиці.

Під модернізацією методів патріотичного виховання в США ми розуміємо процес їх приведення у відповідність з сучасними досягненнями в галузі нових технологій освіти і сучасним типом мислення як студентів, так і викладачів у розумінні подій, що відбуваються в політиці, суспільному і повсякденному житті, демократизації суспільства та глобалізації освіти, раціоналізації навчальної праці викладачів і студентів з позицій патріотизму. Це і збагачення методів навчання в плані обліку та розвитку передового досвіду та досвіду творчо працюючих педагогів і студентів.

Аналіз навчальної діяльності викладачів і студентів навчальних закладів США з патріотичного виховання показав, що основними методами, які використовуються на аудиторних заняттях, є: лекції, обговорення, експериментальні вправи, перегляд відеофільмів, фільмів, майстер-лекції експертів, презентації, екскурсії в державні установи та громадські організації, різні комп'ютерні технології. Ще одним важливим методом навчання у зазначеній групі методів є екскурсії, "польові" (field) поїздки в аудиторний час. Іншою великою групою методів навчання, що використовуються в аудиторній роботі з патріотичного виховання в США, є різноманітність видів контролю та оцінки в ході аудиторних занять.

Патріотичне виховання здійснюється в США і в період польової практики (field practice). Всі методи навчання, які застосовуються в ході проведення польових практик в американських навчальних закладах, можна розділити на такі: польове інструктування, метод організації практичних дій студента, метод організації екскурсій і поїздок, ведення записів.

У США вже кілька років діє проект "Close Up" ("Ретельний огляд"), в ході якого кожен учень з будь-якого американського штату та міста може відвідати Конгрес, Білий Дім у Вашингтоні. Таким групам молодих людей надається матеріальна та організаційна підтримка, допомога в організації зустрічей з офіційними особами, придбанні відповідної літератури. Подібні зустрічі з державними та громадськими діячами, фахівцями і чиновниками різного рангу, дискусії з ними високо оцінюються як викладачами, так і учнями, безумовно сприяючи

формуванню патріотичних переконань і бажання брати активну участь в долі Батьківщини.

Аналіз досвіду США дозволяє виділити ряд напрямів модернізації української практики патріотичного виховання:

- зростання частки практики у загальній кількості часу, що відводиться на патріотичне виховання (не менше 40 %);

- розвиток професійного супервізорства за практикою студентів, тобто підготовка фахівців в установах, обраних для практики, які мають схильність і бажання передавати свої знання та вміння студентам, володіють методикою роботи з ними;

- розробка алгоритму організації діяльності студентів у період практики і форм її контролю зручною як для навчального закладу, так і для учнів;

- розширення договірних відносин навчальних закладів та установ баз практик з урахуванням інтересів кожної зі сторін;

- дотримання правила, коли кожен студент у ході практики має право на помилку, за яку не може бути покараний, але яка враховується при оцінці його роботи.

Серед основних напрямів модернізації патріотичного виховання учнівської молоді ми виділяємо й активне залучення в цей процес діяльності різних громадських об'єднань, так званого "третього сектора". Адже формування патріотичних переконань нерозривно пов'язане з активною діяльністю в житті громади. Що, в свою чергу, пов'язане з розширенням роботи громадських формувань і волонтерською діяльністю різних груп молоді в них. В США існують сотні громадських об'єднань та організацій, які безпосередньо пов'язані з вирішенням питань патріотичного виховання та громадянської освіти учнівської молоді, допомагають як студентам, так і викладачам ефективно удосконалювати їх.

Відзначимо, що громадські організації, особливо спеціально створені для розвитку патріотичного виховання, відіграють істотну роль у модернізації як змісту, так і методики його розвитку та навчання. Вони дозволяють не тільки привернути увагу громадськості до нагальних проблем, а й активно залучити небайдужу частину громадськості в освітній процес.

Дослідження, виявлення і систематизація теоретичних положень, концептуальних підходів до організації патріотичного виховання учнівської молоді в США, його сутності та методики дозволяє зробити висновки:

1. Різноманітність і переважання місцевих ініціатив є недоліком американської освітньої системи, так як батьки і політики не завжди

слухають професійних педагогів. У результаті школи дуже розрізняються за якістю та змістом освіти. Ці відмінності призводять до певної нерівності, а також створюють проблеми для дітей, які переходять з однієї школи в іншу.

2. Федеральний уряд США традиційно грає невелику роль у сфері освіти. Наразі створена розвинена система навчальних закладів різних форм власності (державних, приватних, релігійних). Уряд фінансує лише загальну безкоштовну державну дванадцятирічну шкільну освіту, кошти на яку йдуть з податків. Проте мається на увазі, що всі школи повинні виховувати певні патріотичні почуття, такі як любов до Батьківщини, рідної природи, повага героїв американської історії, дотримання закону.

3. Кожен історичний період, що виділяється в американській соціальній політиці, має свої особливості в плані введення змін у зміст і методи патріотичного виховання. Для патріотичного виховання кожного покоління учнівської молоді необхідна його модернізація з урахуванням реалій соціально-економічного та політичного розвитку, а також осучаснення матеріально-технічної бази навчальних закладів, наприклад, нових інформаційних технологій.

4. Викладачі навчальних закладів США й України, де здійснюється патріотичне виховання студентів, використовують багато в чому тотожні методи, які є традиційними. Говорячи про сучасні методи патріотичного виховання в США, окремо підкреслимо повсюдне використання інформаційних методів і технологій: соціальні мережі, конференції в інтернеті, чати, обмін посланнями через електронну пошту, – все це є складовою і шкільної, і університетської освіти США. Це і багато іншого є реаліями сучасного патріотичного виховання в США.

Можна виділити ряд умов ефективного застосування позитивного американського досвіду патріотичного виховання в Україні: відбір базових ідей; адаптація ідей до специфіки України; звернення від теорії до практики у вихованні патріотизму; чітка організація патріотичного виховання в партнерстві держави, школи, громади, релігійних організацій, приватного сектора.

Література:

1. *Табачник Д. та ін.* Шляхи інноваційного розвитку України / Д. Табачник та ін. – К., 2004.

2. *Андрущенко В.* Світанок Європи. Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття / В. Андрущенко. – К., 2012.

3. *Креміль В.* Філософія національної ідеї / В. Креміль. – К., 2010.